

УДК 387

С. Е. Мороз,

аспірант

(Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка)

smor@meta.ua

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ТОВАРОЗНАВЦІВ-ЕКСПЕРТІВ У МИТНІЙ СПРАВІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто проблеми формування готовності майбутніх товарознавців-експертів у митній справі до професійної діяльності; виявлено причини їх недостатньої професійної мобільності на ринку митних послуг.

Актуалізовано професійно-кваліфікаційні вимоги до спеціалістів з товарознавства та експертизи у митній справі з урахуванням вимог роботодавців. Описано досвід підготовки товарознавців до професійної діяльності у ВНЗ Укоопспілки "Полтавському університеті економіки і торгівлі".

Актуальність дослідження. Підготовку кваліфікованих фахівців, здатних реалізувати національні інтереси України як демократичної соціальної держави з розвинутою ринковою економікою, вважають одним із основних завдань освіти. Визначений Законом України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" курс країни на європейську інтеграцію, розширення зони вільної торгівлі, формування усталених відносин між Україною та іноземними партнерами у рамках СОТ зумовлюють потребу у кваліфікованих фахівцях, спроможних забезпечувати вільний рух товарів через митний кордон. Успішність реалізації цих питань пов'язана із фаховою діяльністю товарознавців, експертів у митній справі.

Вивчаючи проблему підготовки майбутніх товарознавців-експертів до професійної діяльності, ми дійшли висновку, що вона повинна мати комплексний, системний характер і відповідати потребам ринку [1]. Одним із найбільш проблемних питань, на нашу думку, є те, що національні освітні стандарти підготовки товарознавців-експертів у митній справі передбачають формування фахівців із компетенціями митників, не враховуючи те, що переважна більшість випускників фактично буде працювати не у митних органах, а на ринку митних послуг [2].

Організація навчання студентів в інноваційному освітньому середовищі з активним застосуванням компетентнісного підходу може бути шляхом вирішення даної проблеми. Знання, уміння й навички, які студенти здобувають під час вивчення дисциплін митного спрямування, повинні складати єдину систему, спрямовану на розвиток готовності випускників до успішної професійної діяльності на ринку митних послуг.

Аналіз останніх досліджень. У сучасній науці накопичено досить великий теоретичний і практичний матеріал про проблему готовності людини до різних видів діяльності. Розумінню того, що таке готовність до професійної діяльності присвячені роботи М. Дьяченка, Ф. Іващенко, Л. Кандибовича, Я. Коломенського, О. Ковальової, А. Короткевич, І. Котова, С. Максименка, В. Мерлін, О. Мороза, В. Мяснищева, О. Пелеха, В. Пушкіна, К. Платонова, В. Сластьоніна, Д. Узнадзе, Р. Хмелюка, П. Чамати та інших.

На наш погляд, з поняттям "готовність до діяльності" тісно пов'язане поняття компетентності. Українсько-російський психологічний тлумачний словник трактує готовність як "активно дієвий стан особистості, установку на певну поведінку, змобілізованість сил для виконання завдання" [3: 57]. Національною рамкою кваліфікацій [4] компетентність визначена як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості.

Проблеми формування компетентного фахівця досліджували Н. Бібік, Є. Бондаревська, Л. Ващенко, В. Введенський, І. Зимня, І. Ісаєва, Н. Кузьміна, О. Локшина, А. Маркова, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, С. Раков, О. Савченко, А. Хуторський. У працях науковців професійна компетентність сучасного фахівця розглядається як складне багатокомпонентне поняття, яке характеризується з точки зору кількох наукових підходів: соціокультурного, діяльнісного, комунікативного, професійного, контекстно-інформаційного та психологічного. Кожний із названих підходів не вичерпує наукового аналізу проблеми професійної компетентності повністю; всі ці підходи знаходяться у взаємозв'язку один з іншим і взаємодоповнюють один одного. Необхідно зазначити, що згадані вище дослідження переважно більшістю присвячені питанням професійного становлення майбутніх педагогів.

До проблем професійної підготовки спеціалістів з товарознавства зверталися Г. Багрій, Л. Карташова, Е. Морозова, В. Муратов, Н. Ніколкіна, О. Пахолок, О. Передрій, М. Поліщук, О. Попова, Н. Сорокіна, О. Цопанова. За результатами дослідження теоретико-методологічних основ підготовки товарознавців, експертів у митній справі до професійної діяльності, М. Поліщук [5: 113] представила так звану "ідеальну" модель професійної компетентності фахівців даного профілю. Серед складових даної моделі науковець виділяє: **знання** з чинного законодавства та нормативної документації, товарознавства, експертизи, митної справи, системного аналізу, комерційної діяльності, стандартизації, метрології та управління якістю товарів, правознавства, інформаційної діяльності, психолого-педагогічних дисциплін, технології виробництва, безпеки життєдіяльності, діловодства; **уміння**: здійснювати товарознавчу експертизу, здійснювати стандартизацію та сертифікацію товарів, здійснювати митно-брокерську діяльність, організовувати експертизу в митній справі, здійснювати інформаційну діяльність, здійснювати аналітичну діяльність, організаційні уміння, комунікативні

уміння. Створену модель професійної компетентності фахівців з товарознавства і експертизи в митній справі М. Поліщук пропонує розглядати як базу для створення педагогічної технології її фахового вдосконалення.

Варто зазначити, що розв'язанню проблем професійної підготовки товарознавців присвячено чимало педагогічних досліджень, однак науковці розглядають педагогічні умови формування фахівців – майбутніх працівників митних органів, а питання готовності товарознавців до діяльності на ринку митних послуг залишаються поза увагою.

Метою статті є дослідження теоретичних і прикладних аспектів підготовки товарознавців до самостійної професійної діяльності на ринку митних послуг.

Виклад основного матеріалу. Програмою економічних реформ України на 2010-2014 рр. "Заможне суспільство, конкурентна економіка, ефективна держава" одним із пріоритетних напрямів підвищення якості й конкурентоспроможності освіти визначено узгодження кваліфікаційних характеристик, стандартів і навчальних програм з освітньо-кваліфікаційними вимогами робочих місць [6]. У даній ситуації українською необхідною стає актуалізація професійно-кваліфікаційних вимог до спеціалістів з товарознавства та експертизи у митній справі.

У освітньо-кваліфікаційній характеристиці спеціалістів з товарознавства та експертизи у митній справі [7] одним із умінь, які необхідно сформувати у процесі навчання, визначено *декларування товарів*. М. М. Поліщук у своїй моделі професійної компетентності фахівців даного профілю також зазначає необхідність формування уміння *здійснювати митно-брокерську діяльність* [5: 110]. Однак для того, щоб навчити товарознавців декларувати товари, необхідно чітко окреслити перелік базових знань та умінь (результатів навчання), з яких складається уміння "декларувати товари". Отже, виникає потреба уточнення сутності й змісту поняття "готовність до декларування" як відправної точки формування педагогічних засад фахової підготовки товарознавців експертів у митній справі до діяльності на ринку митних послуг.

У загальноприйнятому розумінні декларант сприймається як фахівець, який заповнює митну декларацію. Згідно законодавства [8] декларант – це професіонал, що перебуває у трудових відносинах з митним брокером і безпосередньо виконує дії, пов'язані з пред'явленням митному органу товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також документів, потрібних для здійснення їх митного контролю та митного оформлення. Існує також формальна вимога митних органів, що атестованим фахівцем – представником митного брокера може бути тільки особа, яка має, або здобуває вищу освіту. У результаті вивчення інформації, розміщеної на сайтах митних брокерів, було встановлено, що декларант у своїй повсякденній роботі вирішує такі завдання:

- визначає коло суб'єктів, пов'язаних з товарами, і їх митно-правовий статус;
- визначає характер зовнішньоторговельної операції із товарами й економічну мету їх переміщення через митний кордон;
- визначає фізичні та комерційні характеристики товарів, що мають значення для застосування тарифних та нетарифних заходів державного митного регулювання (вага, склад, кількість, торговельна марка і т. д.);
- обирає відповідний митний режим використання товарів;
- визначає країну походження товарів і її торгово-політичний режим відповідно до чинного законодавства;
- визначає комерційну, митну і статистичну вартість товарів;
- визначає класифікаційні коди товарів відповідно до УКТЗЕД;
- визначає фіскальний статус товарів, обчислює, оплачує або забезпечує сплату митних платежів, що є умовою митного оформлення товарів в обраному митному режимі;
- визначає статус об'єктів оформлення, обумовлений заборонами та обмеженнями на переміщення товарів через митний кордон, і, у разі необхідності, забезпечує подання до митного органу ліцензій та інших дозвільних документів;
- формує пакети комерційних і адміністративних документів, які містять відомості про товари і пов'язані з ними факти, що мають юридичне значення для цілей митного контролю та митного оформлення;
- за допомогою спеціального програмного забезпечення складає митну декларацію за встановленою формою, формує її електронну копію для подальшої комп'ютерної обробки митними органами та подає документи у митницю для проведення митного оформлення.

Для створення у вищій школі належних умов підготовки товарознавців до професійної діяльності на ринку митних послуг необхідно було виділити основні напрямки докладання педагогічних зусиль, тобто чітко визначити, які саме знання, уміння та навички забезпечать професійну готовність випускників даної спеціальності до декларування товарів.

Нами було проведено дослідження у формі експертного опитування спеціалістів, що здійснюють митно-брокерську діяльність у Полтавському регіоні. Завдання розвідки – визначити ключові вимоги до кандидатів на посади, пов'язані із наданням послуг у митній сфері. Респонденти отримали опитувальні листи, які містили перелік професійних навичок декларантів (інформація із нормативних документів та сайтів роботодавців) з пропозицією визначити ступінь важливості кожної з них за п'ятибальною шкалою (5 – дуже важливо, 1 – абсолютно неважливо).

У результаті опитування були виділені наступні професійні складові, що забезпечують готовність до декларування: досвід декларування (наявність кваліфікаційного посвідчення представника митного брокера);

навички класифікації товарів за УКТЗЕД для митних цілей; уміння визначати країну походження товару; уміння визначати митну вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України; уміння застосовувати митні режими; уміння розраховувати митні платежі; уміння працювати з програмним забезпеченням митного брокера; уміння визначати заходи нетарифного регулювання; аналітичні навички; уміння працювати у команді; здатність до навчання та самоосвіти.

Після збору та обробки інформації було складено профілограму, де відповідними цифрами позначені професійні навички. Вона наочно підтверджує вимоги та очікування роботодавців щодо фахівців із товарознавства експертизи, та митної справи (рис. 1).

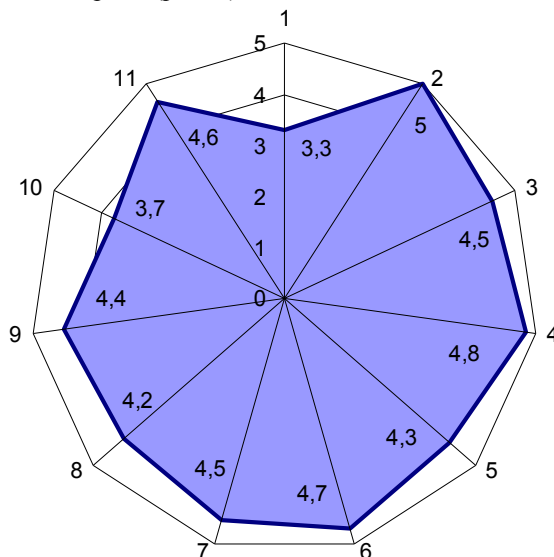

Рис. 1. Ранжування компетенцій декларанта за результатами анкетування.

Результати досліджень показали, що в процедурі декларування товарів дуже важливим вважається уміння класифікувати товари за УКТЗЕД для митних цілей. Практики також відзначили важливість умінь визначати митну вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України, та розраховувати митні платежі.

Для роботи представником митного брокера необхідно уміти працювати зі спеціальним програмним забезпеченням, визначати заходи нетарифного регулювання, країну походження товару, мати аналітичні навички та бути здатним до навчання й самоосвіти.

Варто зазначити, що респонденти вважають бажаним, але не обов'язковим досвід декларування (наявність кваліфікаційного посвідчення представника митного брокера) за умови наявності навичок та умінь зазначених вище. Згідно очікувань працедавців, спеціалісти з декларування також повинні уміти працювати в команді, швидко адаптуватися до мінливого середовища.

Визначені у формі компетенцій знання та уміння практикуючих фахівців із надання послуг у митній сфері (декларантів), дозволили більш доцільно, з точки зору педагогіки, спроектувати зміст навчання товарознавців-експертів у митній справі у Полтавському університеті економіки і торгівлі. Нам вдалося суттєво переглянути зміст навчальних планів підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів, мету, завдання, освітні технології, методи, засоби та організаційні форми навчання фахівців даної спеціальності. Зокрема, з урахуванням результатів анкетування було скореговано кількість годин на вивчення дисциплін митного спрямування, узгоджено співвідношення аудиторних, індивідуальних і самостійних занять, відповідно оновлені навчальні програми дисциплін "Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності", "Митна справа", "Митні платежі". Для практичного закріплення предметних знань у навчальний процес впроваджено курсове проектування з митної справи та три види митних практик – навчальну, бакалаврську та переддипломну / передмагістерську (автором розроблені відповідні програми та навчально-методичне забезпечення). Безумовно, жодна навчальна дисципліна сама по собі у відриві від інших неспроможна сформулювати професійну готовність майбутнього товарознавця-експерта у митній справі. Компоненти процесу навчання фахівців спеціальності "Товарознавство та експертиза у митній справі" піддаються подальшій конкретизації, деталізації і розшифровці у навчальних програмах обов'язкових і елективних навчальних дисциплін митного спрямування.

Висновки. Педагогічні наукові роботи, в яких досліджуються окремі аспекти формування готовності фахівців до професійної діяльності, переважно характеризують досвід підготовки педагогів, митників. Результативність освітнього процесу залежить від адекватності поставлених цілей, ефективності діяльності педагогів, ступеня активності студентів, адаптованого до вимог ринку праці змісту освіти. Проблема підготовки товарознавців-експертів до професійної діяльності на ринку митних послуг може бути вирішена за умови максимального наближення умов навчання до реальної майбутньої професійної діяльності випускників.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження міждисциплінарних зв'язків та визначення предметних компетенцій, які необхідно сформувати у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з товарознавства і експертизи в митній справі, які працюватимуть на ринку митних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мороз С. Е. Проблеми професійної підготовки товарознавців-експертів у митній справі у вищій школі : матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Зовнішньоекономічна політика держави та актуальні проблеми митної справи : економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти" / С. Е. Мороз. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2012. – С. 74–76.
2. Мороз С. Э. Проблемы совершенствования образовательных стандартов подготовки товароведов-экспертов в таможенном деле в условиях международной интеграции : XI международная научно-практическая конференция "Пути преодоления кризисных явлений в педагогике, психологии и языкознании" (Международная Академия Науки и Высшего образования, Великобритания) [Електронний ресурс] / С. Э. Мороз. – Режим доступу : URL : <http://gisap.eu/ru/node/12600>.
3. Українсько-російський психологічний тлумачний словник / [авт. упор. В. М. Копоруліна]. – Харків : Факт, 2006. – 400 с.
4. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p#n37>.
5. Поліщук М. М. Теоретико-методологічні основи підвищення кваліфікації фахівців з товарознавства і експертизи в митній справі / М. М. Поліщук // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2008. – № 11. – С. 107–113.
6. Заможне суспільство, конкурентна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ України на 2010–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://gisap.eu/ru/node/12600>.
7. Державний стандарт вищої освіти України ДСБОУ – 02 : Освітньо-професійна програма підготовки спеціаліста за спеціальністю 7.050302 "Товарознавство та експертиза в митній справі". – Видання офіційне. – Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2002. – 34 с.
8. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495 – VI. – Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – 1175 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Moroz S. E. Problemy profesiinoi pidgotovky tovaroznavtziv-ekspertiv u mytnii spravi u vyshii shkoli [Problems Concerning Commodity Experts' Training in Customs Affairs in High School] : materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Zovnishnioekonomichna polityka derzhavy ta aktual'ni problemy mytnoi spravy : ekonomiko-upravlins'ki, pravovi, informatsiino-tekhichni, humanitarni aspekty" / S. E. Moroz. – Dnipropetrovs'k : Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy, 2012. – S. 74–76.
2. Moroz S. E. Problemy sovershenstvovaniia obrazovatel'nykh standartov podgotovki tovarovedov-ekspertov v tamozhennom dele v usloviiakh mezhdunarodnoi integratsii [Problems of Improving Educational Standards for the Commodity Experts' Training in Customs Affairs in the International Integration Conditions] : XXXI Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaiia konferentsiia "Puti preodoleniia krizisnykh yavlenii v pedagogike, psikhologii i yazykoznanii" (Mezhdunarodnaia Akademiia Nauki i Vysshego obrazovaniia, Velikobritaniia) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : URL : <http://gisap.eu/ru/node/12600>.
3. Ukrains'ko-rosiis'kyi psykhologichnyi tлумachnyi slovnyk [Ukrainian Russian Psychological Explanatory Dictionary] / [avt. upor. V. M. Koporulina]. – Kharkiv : Fakt, 2006. – 400 s.
4. Pro zatverdzhenniia Natsional'noi ramky kvalifikatsii : Postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 23 lystopada 2011 r. № 1341 [On Approval of the National Qualifications Framework : the Enactment of the Cabinet of Ministers from the 23 of November 2011 № 1341] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p#n37>.
5. Polishchuk M. M. Teoretyko-metodologichni osnovy pidvyshchennia kvalifikatsii fakhivtziv z tovaroznavstva i ekspertyzy u mytnii spravi [Theoretical and Methodological Bases of Professionals' Advanced Training on the Merchandizing and Customs Affairs] / M. M. Polishchuk // Naukovi zapysky Rivnenskogo derzhavnogo humanitarnogo universytetu [Scientific Notes of the Rivne State Humane University]. – 2008. – № 11. – S. 107–113.
6. Zamozhne suspil'stvo, konkurentna ekonomika, efektyvna derzhava. Programa ekonomichnykh reform Ukrainy na 2010–2014 rr. [Prosperous Society, Competitive Economy, Effective Government. The Programme of Economic Reforms in Ukraine for 2010–2014] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : URL : <http://gisap.eu/ru/node/12600>.
7. Derzhavnyi standart vyshchoi osvity Ukraini DSVOU – 02 : Osvitnio-profesiina programa pidgotovky spetsialista za spetsial'nistiu 7/050302 "Tovarovnavstvo ta ekspertyza u mytnii spravi" [State Standard of Higher Education of Ukraine SSHEU – 02 : Educational and Vocational Training Programme for a Specialist 7.050302 "Commodity and Expertise in Customs Affairs"]. – Vydannia ofitsiine. – Ministerstvo osvity i nauky Ukraini. – Kyiv, 2002. – 34 s.
8. Mytnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 r. № 4495 – VI. [Customs Code of Ukraine]. – Ofitsiyni visnyk Ukraini [Official Journal of Ukraine]. – 2012. – № 32. – 1175 s.

Матеріал надійшов до редакції 18.01. 2013 р.

Мороз С. Э. Формирование готовности будущих товароведов-экспертов в таможенном деле к профессиональной деятельности как педагогическая проблема.

В статье рассмотрены проблемы формирования готовности будущих товароведов-экспертов в таможенном деле к профессиональной деятельности; выявлены причины их недостаточной профессиональной мобильности на рынке таможенных услуг. Актуализированы профессионально-квалификационные требования к специалистам товароведом-экспертам в таможенном деле с учетом требований работодателей. Описан опыт подготовки товароведов к профессиональной деятельности в ВУЗе Укоопсоюза "Полтавском университете экономики и торговли".

Moroz S. E. The Readiness Formation of Future Commodity Experts in the Customs Affairs to the Professional Work as the Pedagogical Problem.

The article deals with the problem of future commodity experts' training in the customs affairs for the professional activity; detects the reasons of their insufficient professional mobility on the market of customs services. The professional-qualified requirements to the commodity experts in the customs affairs regarding the employer's requirements are brought into focus. The experience of commodity experts' training to the professional work in the university Ucoopcommunity "Poltava University of Economics and Trade" is described.